

dobi trdnjava ali vsaj kaka večja stavba, kar nam kažejo razne izkopenine. Geolog in montanist Morlot je bil mnenja, da je bila v rimski dobi na vrhu železarna, P. Hicinger pa je trdil, da je Ajdovski Gradec identičen z rimsko naselbino Idunum, seveda brez znanstvenih razlogov. — Ime „Ajdovski Gradec“ je domačinom znano, in že l. 1820. ga je prof. Richter našel kot navadno narodno nazivanje. Končno pisatelj odločno zavrača Žigonovo alegorično razlago Prešernovega „Krst“, kakor da bi bil Ajdovski Gradec „trdnjava Čbelice“.

Lisičar Matija, Pripovijesti. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak 314—315. U Zagrebu 1910. 8°. 123 str.

V tej knjigi je Lisičar, jeden mlajših hrvaških literatov, zbral devet stvari raznega obsega in razne vrednosti. Najboljši med njimi sta pač „Lopudska sirotica“ (32—50) in „Strah“ (62—82), ki pa je boljši v intermezzu z „gospodom Nikšo“ ko v drugih delih. Najboljše Lisičarjeve stvari so sicer že prinesle „Narodne Novine“ in „Vienac“, kjer je priobčil briljantno kritiko „Dubrovačke trilogije“. Te „povesti“ nam kažejo pisatelja, ki je — po raznih avanturah — postal pisatelj, pa piše svoje skice „in otio“, brez globlje psihologije, a z znaki, da jim je oče izobražen. Nobeni stvari, pa naj je še tako malenkostno obdelana, se ne more očitati, da je dolgotrajna. Njegov jezik nosi očitne znake dubrovniške, ne samo v dialogu, ampak tudi v epskih partijah, kar je za večino stvari zelo ugodno, da se označi njih lokalni kolorit. Zato se skoro kot disharmonija občutijo partije, v katerih se preko tega dubrovništva kažejo „hrvatizmi“, pač pod vplivom slovstvenega jezika. Pravcati zagrebški germanizem srečamo baš na prvi strani „Nas dvoje djece gradilo na to velike oči...“! Tudi sicer se opaža, da je pisatelj specifične dubrovniške tujke „hrvatiziral“ in jim s tem vzel učinkoviti lokalni kolorit, ki ga sicer skuša v svojem pripovedovanju ohraniti. — V celoti je Lisičar podal knjigo, ki se — z večjo ali manjšo naslado — lahko prečita, ki pa se, ne da bi zapustila globlje sledove, kmalu pozabi. V naših razmerah pa je to tudi nekaj vredno.

Dr. J. A. Glonar.

Bučar Franjo dr., Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije. (Crtice iz hrvatske književnosti, V.) U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“. 1910. 246 + 10 str.

Dr. Bučar poroča v predgovoru, da se je „obratil... na vse najglavnije knjižnice u Evropi, te... na taj način doznao skoro za sva nalazišta sačuvanih... hrvatskih protestantskih knjiga“ in nadaljuje: „Na taj način bilo mi je moguće sastaviti bar potpunu bibliografiju sviju izdanja hrvatskih reformatora, koja su izašla glagolicom, ćirilicom, latincicom i na talijanskom jeziku. Taj bibliografski dio nije medjutim sasvim točno unesen u ovu knjigu, jer je ona namijenjena mnogobrojnim čitaocima Matice Hrvatske, već sam ga obradio napose. U ovoj je knjizi samo historijate razvoja, osnutka, djelovanja i propadanja hrvatske protestantske tiskare u Urahu, a tako i sve, što se te tiskare tiče i što bi moglo i širu publiku zanimati.“

Ali pa ni obljubil pisatelj potem z naslovom morebiti preveč? Zgodovinar književnosti mora gledati na svoj predmet vendar z drugih stališč in stikati za drugačnimi momenti in sintezami, nego zgodovinar tiskarne! Zgodovinarju hrvatske protestantske književnosti predpisujeta logika in značaj predmeta poglavja, katerih nobenega ne sme izpustiti, ako hoče dobo po pravici oceniti, in diktirata mu razporedbo, ki je ne sme razdreti, ako hoče osvetliti, kako se je doba pripravljala, uveljavljala in prerajala.

Ene strani *hrvatskega miljeja ob zori reformacije* se je Bučar v odstavku o „stanju hrvatskoga svećenstva i hrvatske knjige do reformacije“ kratko dotaknil (pogl. I. str. 24–30), a uvrstil ga je za „Utjecaji reformacije preko Kranjske, Ugarske, Njemačke i Venecije na Hrvate“, kar se pač ne da opravičiti, ker je treba vendar najprej orisati hrvatske razmere, potem pa iz miljeja presojati usodo reformacijskega semena na hrvatskih tleh. V „*utjecajih reformacije na Hrvate*“ (I., 9–24) skicira Bučar končne rezultate protestantske agitacije med Hrvati, storil bi pa bil menda bolje, če bi se bil potrudil, določiti za enkrat le sledove protestantizma med južnimi Slovani pred hrvatskim protestantskim tiskom, da bi se videlo, kaj je hrvatsko protestantsko knjigo rodilo. V poglavje o reformaciji pred tiskom bi se mogli prilično vplesti tudi podatki o dotakratnem življenju mož, ki so že stali med borci za „čisti evangelij“ in sodelovali pozneje pri literarnem pokretu, torej prve polovice tega, kar pripoveduje avtor o protestantskih literatih v II., III., IV. in VIII. poglavju. Na ta način bi si bil ustvaril avtor za zgodovino književnosti markantno ozadje ter se izognil mučnemu pretrgavanju naravne pripovedne niti in utrudljivim konglomeratom biografij.

V „*nastojanju oko izdavanja hrvatskih protestantskih knjiga*“ se izgublajo ravno radi konglomerata biografij Vergerija, Trubarja, Ungnada, Flaccija in Grbića momenti, ki bi se morali sedaj iztakniti in čijih sinteze človek po nadpisu poglavja tudi pričakuje: razbor inicijative in skupljanje literarnih delavcev. Če bi se bil sprijaznil avtor z mislijo, da pokaže v tem poglavju brez ozira na literarno produkcijo, kako je polagoma rasla, kako je izgledala in v kakih medsebojnih odnošajih je živel literarna družina v Urachu, bi bil moral upotrebiti seveda že v tej zvezi dovršen del biografskega gradiva, ki ga vsiljuje sedaj še v III., IV. in VII. poglavju, zato bi lahko operiral pozneje večinoma z znanimi imeni in fiziognomijami ter nemoteno odpiral nove vidike: kar pripoveduje n. pr. sedaj o *južnoslovanski tiskarni* v poglavjih o „uredjenju hrvatske tiskare u Urachu“ (III. 73–106), o „ostalih suradnicah hrvatske tiskare u Urachu“ (IV. 107–134) o „hrvatski protestantski tiskari u Urachu“ (VI. 35–161) in o „prestajanju hrvatske tiskare u Urachu“ (VII. 182 sl.), to bi bil po odpadu biografskega balasta brez težave združil v enem poglavju ter podal o postanku, uredbi, vzdrževanju in troških Ungnadovega podjetja s pomočjo svojega novega in zanimanega gradiva jasnejšo sliko, nego si jo more čitatelj iz omenjenih treh poglavij mukoma izkonstruirati.

Posebne poglavja o razvoju *literarne produkcije* v Bučarjevi knjigi ni. Ali je mislil Bučar na ta nedostatek, ko je govoril v predgovoru o „potpuni bibliografiji“? Toda to poglavje, brez katerega si človek „zgodovino književnosti“ jako težko predstavlja, bi moralo vsebovati razen naslovov in popisov, ki bi jih „mnogobrojni čitaoci Matice Hrvatske“ pač prenesli, še marsikaj drugega, kar bi morda tudi tisti del „šire publike zanimalo“, ki ga take stvari — sploh zanimajo: poglavje bi moralo govoriti o razmerju med načrti in izvršitvijo, moralo bi v vsakem posameznem slučaju opozoriti na vire, moralo bi se ozirati na predgovore in morebitna prilagojenja tujega originala domačim razmeram i. t. d. Odstavek o „načinu prevodjenja i književna vrela hrvatskih reformatora (VIII. 216–221), ki se ozira skoro izključno le na prevod novega testamenta, in pa „kronološki pregled izdanja hrvatskih reformatora“ (X. 245–6) ne moreta te nepričakovane in občutne vrzeli Bučarjeve knjige niti od daleč nadomestiti. To je tem fatalnejše, ker operira tudi poglavje o „*nastojanju oko čistoće jezika u hrvatskim protestantskim knjigama*“ (VIII. 204 sl.) le s pičlimi rezultati dosedanjega študija o jeziku hrvatskih protestantov: na lastno

roko Bučar jezika ni raziskoval, morebitnih jezikovnih posebnosti posameznih prevajalcev ni skusil namigniti, vprašanja, jeli ostal jezik na isti stopnji ali se dovrševal, jeli so ostali isti teksti pri zopetni uporabi neizpremenjeni ali se predelavali, si ni stavil.

Eno izmed poglavij, ki so pisatelju uspela, je poglavje o „raspačanju hrvatskih protestantskih knjiga“ (VI. 162—181), ki prinaša tudi jako mnogo novega gradiva. Logično bi moralo na to slediti poglavje o *napredku reformacije med Hrvati in Srbi po hrvatskem protestantskem tisku*, da bi se videlo, v koliki meri je odgovarjal uspeh knjige nadam, ki so jih stavili vanjo njeni očetje . . . Poglavje o *usodi južnoslovanske tiskarne in njenih izdelkov* (IX. 222—237) ter oddelek o „*broju štampanih i sačuvanih knjiga*“ (X. 238—245) sta na svojem mestu; slediti pa bi jima moral vsaj še en odgovor — na vprašanje, jeli in kak *vplivo* je imelo hrvatsko protestantsko slovstvo na razvoj naslednje dobe v hrvatski literaturi. V oddelku o ohranjenih knjigah je zagrešil sicer Bučar napako, radi katere odloži pač marsikak raziskovalec protestantske dobe mrmraje njegovo knjigo: pove, koliko primerkov te ali one knjige se je ohranilo, pove tudi, koliko komadov hrvatskih protestantskih tiskov je mogoče najti v tem ali onem mestu, zamolči pa, katera knjiga se naj išče n. pr. v Annabergu in katera v Wolfenbüttlu. Če more prenesti „šira publika“ sedanje nepopolne tabele Bučarjeve knjige, bi pač mogla prenesti tabele tudi potem, če bi jim bil vtisnil sestavljalec praktično vrednost.

Posamezne trditve, ki jih je ponovil Bučar za svojimi predhodniki, bodo podrobnejša raziskavanja pač še ovrgla. Da bi bil Vergerij prišel prvi na misel, prevesti protestantske knjige na hrvatski jezik (31), se ne more prav trditi, ker je mislil Trubar o tem že pred svojim begom v Nemčijo (Ta prvi deil tiga Novega Testamenta, predgovor, str. aija). Vergerij ni Trubarja samo „možda i otprije poznavao, kada je Trubar dolazio u Trst i Goricu i pripovijedao u protestantskom duhu“ (38), ampak sta se poznala gotovo že izza dobe pred leta 1546., ko je bival Trubar pri škofu Bonomu „familiaris“ često v Trstu. Trubar sam namreč pravi, da je imel Vergerijevo „Kundtschafft . . . noch . . . zur Zeit, da ich des . . . Bonomi . . . Diener und besoldeter Windischer Prediger war. Dann die Statt Gaffers . . . ligt nur zwo Meil von Triest“. (Ta prvi deil tiga N. T. predgovor, str. aiiija). Na Dunaju Trubar ni študiral l. 1523. (50), ampak je odšel tje l. 1527., župe Loka „ni dobil l. 1530. (50), ampak 1527., l. 1547. Trubar ni bežal v Trst (50), ampak v gornjo Nemščino (prim. Naši Zapiski 1909, str. 169—70). Da bi bil Trubar „osnovao Hrvatima i Slovencima jednu literaturu, koja bi se možda i do dandanas obdržala“, ako bi bil „kojim slučajem i srećom došao na Rijeku u hrvatsku školu“ ter se naučil hrvatski in glagolicu (68), je domneva, ki ji manjkajo vsi pogoji verjetnosti. Kdor hoče upoštevati dosedanji razvoj slovenskega literarnega jezika, bo prej sklepal, da bi imeli Hrvati v tem slučaju enega pisca več, Slovenci pa bili stopili vsaj desetletja pozneje na literarno poprišče. Ungnadove glagolske in cirilske črke niso prišle iz Waldensteina v Gradec zato, da bi se tu nadaljevalo tiskanje hrvatskih protestantskih knjig, ampak čisto proti volji protestantov: protireformatorji so jih v Waldensteinu konfiscirali (prim. Naši Zapiski 1909, str. 171—2; Jagić, Istorija slav. filologij, 908).

Naslova „Povjest hrvatske protestantske književnosti“ Bučarjeva knjiga pač ne zasluži: vrednost, ki jih mora iskati literarni zgodovinar, išče Bučar premalo. Večini „mnogobrojnih čitaoca Matice Hrvatske“ menda ne bo ugajala; komur se ne ljubi samemu analizirati, se bo s težavo prerival skozi ta dolgovezna poglavja, ki

jih polnijo često regesta aktov in pisem. Za znanstvenika pa ima ravno radi precejšnjega dela teh regist knjiga stalno vrednost. Bučar ni pregledal namreč le rokopisne ostaline vnetega raziskovalca naše protestantske dobe Elzeja, ampak je upotrebljal tudi oni del aktov, pisem in računov, nahajajočih se pod naslovom „Slavischer Bücherdruck“ v tübinški vseučiliški knjižnici, ki jih Kostrenčič ni izdal. In radi tega novega gradiva bo moral vzeti Bučarjevo knjigo v roke vsak, ki bo hotel proučevati protestantsko dobo jugoslovanske prošlosti.

Dr. Fr. Kidrič.

Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Izdala „Matica Hrvatska“. Knjiga VI. U Zagrebu 1910. V. 8°. 384 str.

Razen bogate leposlovne vsebine različne umetniške vrednosti prinaša šesta knjiga „Kola“ tudi več zanimivih poljudno znanstvenih člankov. Branko Drechsler je napisal literarno študijo o Ant. Mihanoviću, pesniku hrvatske himne, pl. Šišić poroča o rezultatih Peiskerjevih kulturno-socijoloških razprav in o Edv. Boguslawskega fantastičnih nazorih glede slovanske prazgodovine, selitve Hrvatov in postanka glagolice. V. Klaič je priobčil obširno zemljepisno-zgodovinsko črtico o Sotli, ki tvori že stoletja politično mejo med bratskima narodoma; toda zgodovina je pokazala, da politične meje ne morejo razdeliti tega, kar je zjediniła priroda sama. Urednik K. Šegović se spominja v pristržnih nekrologih zaslužnih Matičarjev dr. Fr. Vrbanića, Fra Šim. Milinovića, Ivana Trnskega in dr. Jurja Žerjavića. — Iz Bleiweisove zapuščine je objavil dr. Jos. Tomišek ilirsko pesem Slovenca Ivana Mohorčiča iz l. 1849. Bleiweis poslana pesmi ni objavil, kajti čudna „ilirščina“ bi ostala bralcem „Novic“ nerazumljiva. Mohorič je bil sicer navdušen politik, a nikakor ne pesnik; dikcija pesni kaže, da je uspešno čital Vodnikovo „Ilirijo“.

J. Š.

Anton Breznik, Die Betonungstypen des slavischen Verbuns. (Archiv für slavische Philologie, XXXII, H. 3–4, str. 399–454.)

V zadnjem dvojnatem snopiču Jagičevega „Archiva“ je priobčil marljivi raziskovalec našega jezika, g. dr. A. Breznik, znamenito razpravo o naglašanju slovanskih glagolov. Vestno je porabil Daničičeve, Garbellove, Leskienove, Dielsove in Valjavčeve razprave o tem predmetu ter sam prehodil Baško dolino in sosednje kraje. Avtor ni v vsem zadovoljen z Dielsovimi in Leskienovimi rezultati; obrača se na mnogih mestih proti njima, češ, da sta se dala zapeljati Pleteršniku, ker sta se zanašala na njegov slovar, potovala pa nista po Slovenskem. Dr. Breznik imenuje naglašanje „hóditi, hváliti, lómiti, tláčiti, ljúbiti, nósiti, mólti . . . léžati, béžati . . . míniti, vsekniti se, máhniti, plániti . . . pádati, pískati, pláčati, zídati, drémati . . .“ na raznih mestih svoje razprave „krivo“ ali „napačno“ („falsch“)! V svoji študiji: „Slovanske besede v slovenščini“ rabi o takem „skoziinskozi napačnem“ naglašanju celo radikalni izraz — „Pleteršnikov nestvor“ (str. 30). Primerneje bi bil ta pojav označil kot „umaknjeni naglas“ ali pa „mlajše naglašanje“, nikakor pa ne „falsch“, kar diši preveč po tistih slovničarjih, ki jim je dal prvak v jezikoslovju nauk: „Slovničar ima samo registrirati slovniške pojave, pravila, ki se dajo abstrahirati iz živega jezika; ne sme pa jeziku ukazovati kakor gospodar hlapcu.“ Romanski narodi nimajo svojega Breznika, ki bi imenoval furlanske nedoločnike z umaknjenim akcentom „krive“ ali „napačne“, n. pr. témi, vjódi (poleg temé, vjodé), duéli, nuéli, stuárzi, ridi, árdi (poleg ardé) ali pa laške infinitive z mlajšim naglasom: tórcere, cómpiere, pénderé, rispóndere, ridere, árdere . . ., kar je vse iz prvotnega timére, vidóre, dolére, olére, extorquére, ridére, ardére, complére,